

Tortelduiven (*Streptopelia*)

door Fried Ketelslegers

De grote groep van wilde duiven wordt nogal eens verkeerdelijk “exotische duiven” genoemd. Niet alle duiven zijn exotisch. Sommige soorten zijn zelfs echt winterhard en kunnen zonder de minste beschutting de koudste winter trotseren. Andere soorten zijn matig winterhard en vragen wel beschutting in de winter. Eén van deze is het genus *Streptopelia* die wij Tortelduiven noemen.

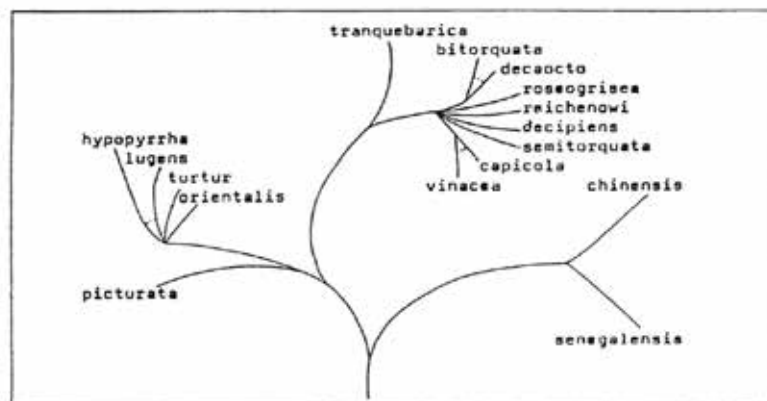
1. Beschrijving

Tortelduiven worden vooral gekenmerkt door schubbenachtige veren in de nek of op de borst en door het ontbreken van staalglanzen in het gevederte. Ze zijn klein (*S. tranquebarica* ong. 19 cm) tot middelgroot (*S. semitorquata* ong. 31 cm) en zijn eerder langgerekt van vorm. Ze hebben lange en spitse vleugels en een lange staart. Ze vliegen behendig en snel, met korte vleugelslag. De kleuren gaan van lichtbruin tot donker kastanjebruin, van lichtgrijs tot zwart, van bleek wijnkleuring tot diep paars wijnkleurig, van licht blauwgrijs tot donker blauwgrijs, van licht grijsrood tot diep baksteenrood. Kortom de tinten zijn nooit uitgesproken kleuren. Blauw, rood, paars en bruin kunnen in verschillende tinten voorkomen, meestal met een grijsbruine onderkleur of doorspekt met regelmatige langwerpige horizontale stippen of bleke veeromrandingen op de vleugels.

De duidelijk afgelijnde halsvlek of nekband vormt steeds een prachtig contrast met de rest van het gevederte.

2. Soorten, indeling en onderlinge verwantschap

Stamboom uit: “Pigeons and doves of the world” door Derek Goodwin (1970, 1983)

Goodwin beschrijft in zijn boek zestien soorten die hij verdeelt in vier hoofdgroepen, zoals hier op de afbeelding te zien is:

1. *Streptopelia turtur*: Europese tortel;
Streptopelia orientalis: Oosterse tortel;
Streptopelia picturata: Madagascartortel;
Streptopelia hypopyrrha: West-Afrikaanse tortel;
Streptopelia lugens: Dusky tortel.
2. *Streptopelia tranquebarica*: Birmatortel.
3. *Streptopelia bitorquata*: Javatortel;
Streptopelia decaocto: Turkse tortel;
Streptopelia roseogrisea: Lachduif;
Streptopelia reichenowi: Witvleugeltortel;
Streptopelia decipiens: Treurtortel;
Streptopelia semitorquata: Rooddoogtortel;
Streptopelia capicola: Kaapse tortel;
Streptopelia vinacea: Wijnrode tortel.
4. *Streptopelia chinensis*: Parelhalstortel;
5. *Streptopelia senegalensis*: Senegaltortel.

Behalve de verschillen in vorm, kleur en grootte, hebben deze soorten ook een zeer verschillend klinkende roep. Vooral de roep samen met het specifieke eigen gedrag, onderscheidt de soorten onderling van elkaar.

Inderdaad, in de gebieden waar meerdere soorten tortel (in Kenia 6) voorkomen, ontstaan nooit kruisingen. Deze komen alleen voor in gevangenschap bij gebrek aan een soortgelijke partner. Wat betreft de verwantschap van de soorten onderling, kan met best voorgaan op de vruchtbaarheid van de kruisingen die ontstaan zijn uit twee verschillende soorten. Volgens hetgeen in de bestaande literatuur te vinden is, zouden alle soorten tortel in beide richtingen onderling gekruiste vruchtbare mannelijke bastaarden geven en in sommige gevallen ook vrouwelijke die vruchtbaar kunnen zijn. Dit strookt echter niet met mijn eigen bevindingen. De kruisingen die geboren werden in mijn volières of deze die ik kon bekomen, wezen anders uit:

- De duiven die een halvemaanvormige nekband en een éénkleurige rug en vleugels hebben, gaven onderling gekruist in beide richtingen, zowel vruchtbare mannelijke als vruchtbare vrouwelijke nakomelingen. Dit waren: Turkse tortel x Lachduif en Birmatortel x Lachduif.
- De soorten met een parelhalstekening of een driestrepige nekband, gaven onderling ook zowel mannelijke als vrouwelijke vruchtbare nakomelingen. Dit waren: Europese Tortel x Senegaltortel en Senegaltortel x Parelhalstortel.
- De kruisingen, ontstaan uit een duif met halve zwarte nekband en deze met een parel of driestrepige hals- of borsttekening, gaven zowel steriele mannelijke als vrouwelijke bastaarden. Dit waren: Europese tortel x Lachduif, Parelhalstortel x Lachduif, Senegaltortel x Turkse tortel en Birmatortel x Senegaltortel. De in de literatuur vermelde vruchtbare nakomelingen uit deze laatste soort kruisingen lijken mij uitzonderingen. Volgens mij

berusten dergelijke theorieën niet op waargebeurde experimenten. Hierbij wil ik erop drukken dat bepaalde “commerciële vakliteratuur” zeker kritisch moet benaderd worden.

Aan de hand van deze bevindingen, zou ik voorstander zijn de Tortels onder te verdelen in twee groepen:

Groep 1: Tortels met halve nekband en éénkleurige vleugel en rug. Dit zijn: *Streptopelia tranquebarica*, *Streptopelia bitorquata*, *Streptopelia decaocto*, *Streptopelia roseogrisea*, *Streptopelia reichenowi*, *Streptopelia decipiens*, *Streptopelia semitorquata*, *Streptopelia capicola* en *Streptopelia vinacea*.

De meeste van deze soorten hebben zich in de natuur goed aangepast aan de mens. Ze leven eerder in een gemengde biotoop van huizen en vlakten, afgewisseld met bomen. Ze hebben een minder goede schutkleur en zijn in de volière over het algemeen tammer dan de soorten van de andere groep.

Groep 2: Tortels met een driestrepige nektekening en een vleugeltekening die een gevlekt uitzicht geeft. Dit zijn: *Streptopelia turtur*, *Streptopelia orientalis*, *Streptopelia lugens* en *Streptopelia hypopyrrha*.

Deze duiven hebben een zeer goede schutkleur en houden van meer dichtbebost gebied. Ze zijn schuwer en moeilijker te kweken in gevangenschap.

De volgende drie soorten van deze groep hebben een brede pareltekening op borst of nek en een minder uitgesproken vleugeltekening. Dit zijn: *Streptopelia picturata*, *Streptopelia chinensis* en *Streptopelia senegalensis*. Vooral de laatste twee wonen in de natuur dicht bij de mens en zijn in de volière goed te houden en te kweken.

Voorbeelden uit: “Pigeons and doves of the world” door Derek Goodwin (1970, 1983)

Streptopelia bitorquata: voorbeeld van een tortel (groep 1) met halve nekband.

Streptopelia turtur: voorbeeld van een tortel (groep 2) met een nektekening die uit drie strepen bestaat.

Streptopelia picturata: voorbeeld van een tortel (groep 2) met een pareltekening in de nek.

3. Verspreiding en Biotoop

Tortels komen voor in de gematigde en tropische delen van Europa, Azië en Afrika; sommige zijn met succes uitgezet in Australië en op de eilanden van de Stille Zuidzee.

Tortels komen meestal voor in streken met een afwisselend landschap van bomen of struiken en vlakten die meestal door de mens bebouwde akkers zijn. Tortels voeden zich vooral op de grond waar ze hoofdzakelijk zoeken naar granen. Het typische bouwvallige duivennest bevat steeds twee witte eieren die langs de onderkant van het nest te zien zijn en die gedurende een veertiental dagen bebroed worden. De jongen verblijven gedurende een even lange tijd in het nest. Er zijn twee tot vier nesten per jaar. Wat vorm en grootte betreft, lijken tortels op leden van de genera *Zenaida* (Carolina en Blauwoorduif) en *Aplopelia* (Citraenduif). De doffer voert de baltsvlucht uit door klapwiekend bijna stijl omhoog te vliegen, om dan met open gespreide vleugels in duikvlucht terug naar beneden te gaan naar de plaats waar zijn uitverkoren duivin zit, waar hij dan al buigend met gesloten staart achter haar aan rent onder het uiten van heftige koer geluiden.

4. Roep

De verschillende geluiden die een tortel kan maken zijn: standaardroep, baltsroep, driftroep, nestroep en angstkreet. Deze roepen zijn bij de ene soort allemaal verschillend (Wijnrode tortel) en bij de andere bijna allemaal gelijk (Senegaltortel).

- **De standaardroep:** dient als middel om eventuele soortgenoten op een voor hen respectabele afstand te houden. Dit geluid laat meestal de doffer gedurende de ganse dag horen en klinkt zeer aangenaam. Elke soort heeft zo een eigen standaard roep.
- **De baltsroep:** dit is meestal een vlugger, driftiger en hoger in toon hoogte herhaalde uiten van de standaardroep. Enkele soorten geven hier een totaal andere roep, zoals bijvoorbeeld de Roodoogtortel en Wijnrode tortel. Tijdens deze baltsroep richt de doffer zich zo verticaal mogelijk op, blaast zijn krop op en buigt dan voorwaarts naar beneden tot zijn bek bijna de grond raakt onder het uiten van zijn baltsroep. Dit roepen en buigen gebeurt bij de meeste soorten in gelijk ritme. Een uitzondering hierop maakt de Senegaltortel, die meerdere keren buigt voor één roep.
- **De driftroep:** deze roep hoort men meestal bij de doffer vooraleer hij overgaat tot de baltsroep wanneer hij achter zijn duivin aangaat, na een landing gedurende de paartijd. Dit kan ook bedoeld zijn als strijdkreet als hij een andere doffer ontmoet of een voor hem vreemde duivin. Meestal laten beide seksen dit geluid vlak na de paring horen. Deze roep klinkt hoogst merkwaardig. Bij de Lachduif lijkt dit op het lachen van een kind, bij de Treurtortel op het snelle gekakel van een kip, bij de Kaapse tortel op verschillende malen na elkaar aflopen van een mechanische wekker en bij kruisingen van Europese tortel x Lachduif op het gemekker van een geit.
- **De nestroep:** wanneer de doffer eer voor hem geschikte nestplaats heeft gevonden, gaat hij daar zitten met zijn borst naar beneden en zijn staart lichtjes naar boven. Tijdens deze schuine houding slaat hij zijn vleugels ritmisch een weinig open en dicht en laat

ondertussen een laag, weinig volumineus en moeilijk te lokaliseren geluid horen en dit met tussenpozen van enkele seconden. De roep is meestal gelijkklinkend als de standaardroep en kan de doffer lang volhouden. Na de nestroep volgt meestal een heftig drijven van de doffer achter de duivin, waar nog later de balts en soms de paring op volgt.

- **De angstkreet:** voor zover ik deze kreet waarnam, is dit één enkele ademstoot die de duif laat horen als ze zich verschrikt. Na dit geluid stuikt ze in mekaar in een schuthouding of vliegt plots op. Dit geluid wordt door al de andere vogelsoorten herkend als angstkreet. Wanneer de duif in één van de volièrès deze kreet laat horen, dan zullen alle andere volière bewoners stoppen met hun bezigheden van dat ogenblik. Wanneer deze duif dan in paniek opvliegt, dan kan deze paniecreactie op de andere volière bewoners overslaan. Bij het horen van deze kreet is het best dat de vogelliefhebber zijn duiven geruststellend toespreekt. Dit helpt in de meeste gevallen wonderwel. Ditzelfde geluid laten sommige soorten enkele malen na elkaar horen vlak na de paring (Parelhals- en Turkse tortel) doch dan is de toonhoogte en duur van de kreet anders en wordt door de andere omringende volière bewoners niet ervaren als een angstkreet.

5. Populariteit en Kweek

Van al de tortelsoorten is de tamme Lachduif de meest gehouden soort en dit omwille van haar buitengewone broedcapaciteiten, die door de liefhebber van wilde duiven worden benut voor het uitbreiden en grootbrengen van andere duivesoorten. Door de jarenlange domesticatieproces zijn er verschillende mutaties ontstaan in kleur en vederstructuur. Het is de enige gedomesticeerde soort die een eigen wetenschappelijke benaming kreeg, nl. *Streptopelia risoria* en niet *Streptopelia roseogrisea* want dit is de nog in het wild voorkomende Lachduif van Noord-Afrika.

Vervolgens zijn de Parelhals-, Birma- en Senegaltortel het meest gehouden. Van deze laatste soort zouden er reeds gele kleurmutaties zijn, wat erop wijst dat het domesticatieproces ingegaan is.

Volgende soorten komen zeer sporadisch voor bij de liefhebbers: Wilde Lachduif, Oosterse, Java-, Treur-, Roodoog-, Wijnrode en Kaapse tortel. Deze soorten worden door enkele enthousiaste liefhebbers gehouden en met succes gefokt.

De prachtige Europese tortel is spijtig genoeg volledig beschermd en mag niet gehouden worden in volièremilieu (art. 2 van K.B. van 15.09.1664).

Zo zal het ook de Turkse tortel vergaan die niet meer bij de liefhebbers mag worden gehouden vanaf 01.01.1987.

Al deze vorige soorten worden veelvuldig gehouden en gefokt door leden van de Canadian Dove Association (ook de Europese en Turkse tortel).

De overige vier soorten stammen alle uit Afrika: Dusky-, West-Afrikaanse, Madagaskar- en Witvleugeltortel (niet verwarren met *Zenaida asiatica*, die eveneens, verkeerdelijk, witvleugeltortel wordt genoemd). Deze soorten heb ik persoonlijk niet in mijn bezit en nog nooit gezien, ik hoop ze ooit eens te kunnen houden; kan iemand mij hierbij helpen?

6. Met dank...

Mijn dank gaat vooral uit naar de heer Rob Mastdijk (NL), die mij een groot aantal van zijn tortels afstond voor verdere observatie en studie; ook naar de vogelliefhebbers van AVIORNIS en anderen, die mij stimuleerden de studie van tortels aan te vatten en tot nu toe steeds bereid waren mij hierbij te helpen.

Ook wil ik de heer A. Cleyne bedanken, die mij de lijst ter beschikking stelde met de juiste Nederlandstalige benamingen van de tortels. Hij beschikt tevens over de volledige Nederlandstalige lijst van zaadetende wilde duiven.

7. Bibliografie

“Pigeons and doves of the world”, Derek Goodwin

“Prisma duivenboek”, Thijs Vriends

Canadian Dove Association

“Wildtauben”, S. Raethel

